Маърифат

معرفت

Халқ зиёлилари рўзномаси

1931 йил 4 июлдан чиқа бошлаган

1992 ЙИЛ 29 ФЕВРАЛЬ, ШАНБА

№ 25 (5621).
Баҳоси: обуначига 16 тийин, сотувда 60 тийин.

ҲОМИЙ—ТОШКЕНТ БИРЖАСИ

Жумҳурият болалар жамғармаси билан Тошкент биржаси ҳамкорлигининг бошланганига кўп вақт бўлмаса-да, биржа иккинчи бор жамғарманинг кенг миқёсдаги дастур асосида ўтказаётган оммавий тадбирларига ҳомийлик қилишни зиммасига олди.

Навоий театрида Наврўз арафасида ташкил этилаётган жумҳурият «Наврўзой» хайрия томошаларининг кўнгилдагидек бўлиши учун биржа ўз ҳамёнидан 800 минг сўм ажратди. Ўша куни барча вилоятлардан таклиф қилинган онлалар ва уларнинг болалари хайрия концерти ҳамда мазали тушлик билан сийланади. Бу ҳали ҳаммаси эмас. Негаки, ҳомийлар фақатгина совғалар ҳаржи учун 200 минг сўмнинг баҳридан ўтишган. Албатта, уларнинг соҳибу соҳибалари кечада қатнашган жажжилар бўлишади.

Варрак учириш ҳадисини олган катта ёшдаги болалар учун ҳам ўша кун ҳаяжонга тўлиқ бўлади. Пойтахтнинг мустақиллик майдонида ўтказиладиган «Варрак сайли» уларнинг куч ва ихтирочилик имкониятларини синаб кўришга чорлайди. Болалар жамғармаси билан биргаликда ёшлар ташкилотлари шаҳар қўмитаси ҳамда «Наргиз» жамғарма ташкилоти бу томошани қувноқ ва қизиқарли бўлишига кафолат беради. Санаб ўтилган барча юмушлар Тошкент биржаси пуллари ҳисобига бажарилади.

Хуллас, бу ҳақдаги батафсил ахборот берувчи саховатли рекламани кўздан қочирманг!

Навоий вилояти Конимех ноҳиясидаги 2-мактабнинг рус тили ва адабиёти муаллимаси дарсларини ўқувчилар интиқиб кутишади. Бу Людмила Анваровна Галямованинг фанига бўлган чексиз меҳр-муҳаббати, ўз устида ишлаши, ҳамиша изланиши туфайлидир. (юқоридаги сурат).

Шу мактабнинг юқори синф ўқувчилари автомобиль ҳайдаш дарсини энг маъроқли ҳисоблашади. Чунки ўқитувчи А. Елибоев бошчилигида ўқувчилар машина ҳайдаш сирларини мароқ билан ўрганишади.

А. ЧАПЛИГИНА суратлари.

Етилган муаммолар ҳақида мактублар

НУҚСОНЛАРИМИЗ ҲАЛИ КЎПГА ЎХШАЙДИ

Бизлар 35-ўрта мактабнинг қарийб 160 нафарга яқин ўқитувчи ва тарбиячилари севимли рўзномамизга юз фоиз обуна бўлганмиз. Рўзномада чоп этилаётган таълим-тарбия соҳасидаги хабар, мақола, кўтарилаётган таклиф-истак, фикр-мулоҳаза, шу кундаги ечимини кутаётган муаммоларни ўқиб, қизғин баҳс-мунозаралар қиламиз, керакли ўринларда эса иш фаолиятимизга татбиқ этамиз, қўллаймиз. Айниқса, рўзномада чоп этилган «Дардимизни тингланг, одамлар!», «Ёруғ кунлар келишига ишонамиз!» сингари очиқ хатлар, «Етилган муаммолар ҳақида мактублар» рукни остида берилаётган материаллар, ижодкор ўқитувчиларнинг иш тажрибалари тўғрисидаги очерклар, таълим-тарбия масалалари хусусидаги мақолалар ҳаммамизни мамнун қиляпти. Бу, албатта, қайта қуриш берган ошкоралик шарофатининг рўзномадаги ифодаси деб биламиз. Бозор иқтисодига ўтишдек мураккаб вазиятда рўзнома ҳам ўқитувчи обрўсини кўтаришга интилаётганидан беҳад миннатдормиз.

Зотан, қайта қуриш туфайли асрий қуллик занжирлари узиб ташланди. Турон юрти бўлган Ўзбекистонимиз мустақилликка эришиб, ўтган ота-боболаримиз руҳлари шод бўлди. Халқимиз эртанги ёруғ кунлар учун умид кўзини тикаяпти, яхши кунларни кутаяпти. Жар ёқасига келиб қолиб, йўқолиш арафасида қолган тилимизга давлат мақоми берилди, қадриятларимизнинг тикланиши, ўз тарихимизни ўрганиш учун миллий ўқув дастурларининг ишлаб чиқилаётгани, қолаверса, эртанги келажакда миллий мактабнинг шаклланишига асос солинаётгани — буларнинг ҳамма-ҳаммасига Ўзбекистон Республикаси Президентининг ғамхўрлиги бизни ғоят қувонтирмоқда, ижодий изланишларга ундамоқда.

Маълумки, мустақил юртимизнинг эртанги бунёдкорлари бугун мактабда таҳсил олади, эртанги ҳаётга тайёрланади. Эртанги авлоднинг баркамоллиги, жамият учун кўп самара беришини ўйлаган устоз-мураббийлар боғбон каби уларни ниҳоллигиданоқ тарбиялайди, парваришлайди, шакллантиради. Шуларни ўйлаганда ҳали нуқсонларимиз кўпга ўхшайди. Матбуотда бир қатор олимларимиз ва тажрибали педагогларимиз таълим билан тарбиянинг ажралиб қолганлиги ҳақида фикр айтмоқдалар. Дарсларда ўргатиладиган мавзуларнинг тарбиявий аҳамиятлари ўқувчи онгига тўлиқ етказилмаяпти, амалдаги дарсликларнинг сифати паст, ундаги мавзуларни давр талабига мослаштириш лозим демоқдалар. Биз педагоглар камчиликлардан ҳоли бўлган миллий мукаммал дарсликлар яратиш зарур, деб ҳисоблаймиз.

Ҳозирги даврда ўқувчиларимиз ўқийдиган бадиий китобларнинг нархи жуда ошиб кетди. Бу ҳам ўқувчиларимизнинг бадиий китоблар ўқиб нутқ ўстириши, тил ўрганиши ва маданий савиясининг ошишига салбий таъсир қилмоқда. Болаларимиз ўқийдиган бадиий китобларнинг нархи арзонлаштирилса, мактаб ўқувчиларига яна бир ғамхўрлик бўлар эди.

Яна бир масала — бугунги кундаги таълим-тарбиянинг оила билан узвийлигини янада мустаҳкамлаш учун, асосан, оила масъулиятини ошириш даври келди. Лекин қишлоқ шароитида, ўқувчиларни қишлоқ хўжалиги, пахта ишларига банд этилмасада, тирикчилик манбаи бўлган оилавий пудрат, фермерлик ишлари жуда толиқтирмоқда. Дарс қолдиришлар, мактабда ўқиш иккинчи даражали иш деб қарашлар содир бўлаётган шу дамларда мажбурий ўрта таълимни бекор қилиш, мажбурий таълимни тўлиқсиз ўртага айлантириб, ўрта мактабда иқтидорли ўқувчиларни олиб қолиб ўқитиш, шу тариқа мактаб обрўсини кўтариш лозим. Чунки бу иш ота-она зиммасига ҳам, ўқитувчи зиммасига ҳам масъулият юклайди. Ўрта мактаблар қошида турли хил ҳунар ўргатувчи кичик корхоналар очиб, билим савияси бўш, ўзлаштирмовчилар мактабдаёқ шундай ишлар билан шуғулланиб, касб ўргансалар, эртанги бекорчиликдан содир бўлаётган жиноятлар илдизи қирқиларди.

Бизни таажжубга солаётган иккинчи масала мактабда ўзбек тили ва адабиётининг ўқитилишидир. Ахир бадиий асар ўқимаган, ўз тилини билмаган киши эртага ўз миллати, ўз юртининг келажаги учун қандай қайғуради? Инқилоб таъсири бизларни тўтига айлантириб, дину эътиқодимизни сусайтириб, бўйсинувчилар даражасига тушириб қўйганлиги бугун ҳеч кимга сир эмас. Лекин мустақиллик шамоли мактабларимизда ҳали ҳам чегараланиб эсаяпти. Рус тили, чет тили фанлари иккига бўлиниб ўқитилиши, яна рус тили ва адабиёти ўқитувчиларининг ойлик маошларига 15 фоизга устама ҳақ тўланиши ҳайратланарли ҳол. Шундай зарурат бор экан, шу давргача ўгай кўз билан қаралган ўзбек тили ва адабиёти фанлари ҳам иккига бўлиниб ўқитилса, эртанги кун кишисининг маънавияти, эътиқоди, ўзлигини англаши учун замин яратишига кенг имкон берган бўлур эди-ку!

Таълим билан тарбия бирлигини таъминлаш бугуннинг бош вазифасидир. Шу нуқтаи-назардан мактабда тарбия савиясини ошириш учун синф раҳбарлари ишини жонлантириш ҳам ниҳоятда зарур. Бунинг учун эса синф раҳбарига имкон, шароит, вақт, тарбиявий тайёргарлик керак. Бу борада икки хил фикримиз бор: биринчиси, синф раҳбарининг маошини бир ставкага кўтариб, дарс соатини камайтириш; иккинчиси, озод синф раҳбари бўлиб, у фақат синфидаги ўқувчиларнинг тарбияси билан шуғулланиши керак.

(Давоми 2-бетда).

ХАЛҚ ТАЪЛИМИ ФИДОИЛАРИ

АГАР ҲАЁТ ДЕНГИЗ БЎЛСА...

Моҳира опа 1967 йилда меҳнат фаолиятини бошлаган қадрдон мактабининг илмий бўлим мудирлигига тайинланди. Ўшанда у ўттиз ёшда эди.

Мудирда тиним йўқ. Унинг ишлари кўп, юмушлари бисёр, югур-югури бир талай. Синфларга кириб ўқитувчиларнинг конспектларини кўриб чиқиш, иш режаларини кўздан кечириш, умумий йиғилишларни ўтказиш. Эҳ-ҳэ, санайверса, бу юмушларнинг адоғига етиб бўлмайди. 23 йил илмий бўлим мудири бўлиб ишлаш ҳазилакам юмуш эмас.

1989 йилнинг май ойида шаҳар бўйлаб узунқулоқ гаплар тарқалди. Ҳа, кечки мактаблар буткул ёпилармиш. Наҳотки шу рост бўлса, деб баъзилар ҳайрон қолишди. Моҳира опа билан бирга ишлаган ўқитувчилар, унинг кўл остидаги шогирдлари бу ўринсиз миш-мишларга қулоқ осишмади... Кейинчалик улар Моҳира Мустафоқуловани илмгоҳнинг директорлик лавозимига сайлашди.

Моҳира Аллаёрова қадами қутлуғ аёл. У раҳбарлик қилаётган илм ўчоғи нафақат ўз базасида, қатто марказий мактабдан 4 — 5 километр узоқликдаги энг оғир доираларда ҳам ўз бўлимларини ташкил этди. Кар-соқовлар ва кўзи ожизлар яшаб меҳнат қиладиган корхоналарнинг қошида ташкил этилган иккала бўлим ҳам махсус ишчи ёшлар мактабидир. Бу маърифат масканларида ёруғ оламни кўриш бахтидан бенасиб бўлган қалби пок инсонлар, қулоғи эшитмайдиган, гапира олмайдиганлар таҳсил олишади. Кар-соқовларнинг тилини тушуниш, уларни ўқитиш, кўзи ожизларга брайль алифбосида сабоқ бериш юмушлари ҳазилакам иш эмас. Бу махсус синфлар жонкуяр мураббий Моҳира Мустафоқулованинг елиб югуриши натижасида таркиб топди. Опа бугун мактаб директори. Унинг кенг қиррали ҳаёт йўли азим дарёга ўхшайди. Дарё сувлари тошларга урилиб, шарқиллаб оққани сингари, Моҳира опанинг ҳам нурафшон йўлларида баъзан катта довонлар тўсқинлик қилди. Тажрибали раҳбар бу қийинчиликларнинг ҳаммасини мардонавор енгиб ўтиб, иқтидорли муаллима эканлигини исботлади. Моҳира опанинг ҳалол, кўп йиллик баракали хизматлари ҳукуматимиз томонидан бир неча бор муносиб тақдирланди.

Б. ХИДИРОВ,
Ўзбекистон кўзи ожизлар жамияти Бухоро ўқув-ишлаб чиқариш корхонасининг муҳандис-реабилитологи.

А. УРОҚОВ,
Бухоро шаҳридаги махсус кўзи ожизлар кутубхонасининг мудири.

ИЛҒОР ТАЖРИБА СИНОВИ

Избоскан районидаги 26-ўрта мактабда дарсларни диагностика асосда алмашлаб ўтиш мавзусида республика семинар-кенгаши бўлиб ўтди. Семинар қатнашчилари мактабнинг математика ўқитувчиси Ташланбой Сотимов, химия ўқитувчиси Мамасоли Ҳолматов, она тили ва адабиёт ўқитувчиларидан Лайлохон Мадаминова, Шарипахон Увайсиддинова ва бошқаларнинг иш тажрибалари билан танишдилар, дарсларини таҳлил қилдилар, янги усуллар ҳақида баҳслашдилар.

Илғор ўқитувчиларнинг иш усулларини республика миқёсида оммалаштириш лозимлиги қайд этилди.

Ш. КЕЛДИЕВ.
Андижон вилояти.

ОЛИМПИАДА—БИЛИМЛАР СИНОВИ

Сўнги йилларда ўрта мактабларда фан олимпиадаси ўтказиш яхши анъанага айланиб қолди. Иқтидорли ўқувчилар жумҳурият олимпиадаси ҳакамлар ҳайъати аъзоларининг тавсияси билан бир имтиҳондан озод этилиб, илмгоҳларга қабул қилинмоқда. Бу имтиёз эса олимпиадаларнинг мавқеини оширмоқда.

Яқинда Тошкент шаҳар ўқитувчилар малакасини ошириш илмгоҳида «Ёш адабиётчилар»нинг 18-анъанавий шаҳар олимпиадаси бўлиб ўтди. Олимпиада қатнашчиларини шаҳар ўқитувчилар малакасини ошириш илмгоҳининг ўзбек тили ва адабиёти кабинети мудири М. Раҳимов, Октябрь ноҳиясидаги 254-мактаб директори, ўзбек тили ва адабиёти ўқитувчиси Й. Абдуллаев ва барча ноҳия ўқувчилари қизғин табриклаб, уларга омад тиладилар. Билимлар синовида ёш адабиётчилар «Дунёда шундай улуғ бир зот борки...», «Она тилим — доно тилим», «Дўстлик — қудратли куч», «Мен севган адиб (шоир, драматург, санъаткор)», «Навоий — барча замонларга замондош», «Мустақил жумҳуриятим» мавзуларида иншо ёздилар, севимли шоирлари ижодидан шеърларни ёддан ифодали ўқиш намунасини кўрсатдилар, севиб ўқиган бадиий асарлари юзасидан ўз фикр-мулоҳазаларини билдирдилар. Олимпиада қатнашчиларининг адабиёт назарияси, шоир, ёзувчиларнинг ҳаёти ва ижоди ҳақидаги билимлари, она тилидан сўзларни лексик, фонетик, грамматик таҳлил эта билиш малакалари, санъаткорликлари ҳам ҳакам аъзолари томонидан баҳоланди. Шаҳар олимпиадасида юқори баҳо олиб, ғолиб чиққан ёш адабиётчилар жумҳурият беллашувида қатнашиш ҳуқуқини қўлга киритдилар.

М. ВАЛИЕВА.

Бизнинг суҳбат

МИЛЛИЙ МАКТАБ. УНИ ҚАЧОН ШАКЛЛАНТИРАМИЗ?

Замонга қараб эмас, балки мактабларимизда ҳам таълим услубини, айтиш мумкинки, бир қолипчиликда қотиб қолган эски йўналишдан воз кечиб, янгича таълимни жорий этишни даврнинг ўзи тақозо қилмоқда. Бу борада, айниқса, миллий мактаб яратиш ва шу билан таълим ҳамда тарбиянинг янги қирраларига асос солиш долзарб масалалардан бири бўлиб қолаяпти.

Тошкент давлат педагогика олий илмгоҳи қошидаги ўзбек тили ва адабиётни ўқитиш методикаси кафедрасининг олимлари, шунингдек, Тошкент шаҳар ҳамда Тошкент вилояти халқ таълими бўлимига қарашли ўрта мактабларнинг бир гуруҳ ўқитувчилари иштирокида «Маърифат» рўзномаси таҳририятида ўтказилган давра суҳбатимиз ҳам айнан шу мавзуда бўлди.

Марғубахон Мирқосимова, филология фанлари номзоди, кафедра ўқитувчиси:

— Давра суҳбатимизнинг мақсади миллий мактаб моҳияти ва унинг янги мазмунини ёритиш бўлганлиги учун мавзуимиз маъносига эътиборни қаратмоқчиман. Миллий мактаб деганда, аввало, нималар назарда тутилади? Бу тушунчани бутунлай янги атама сифатида қабул қиламизми ёки у қадимдан мавжуд миллий мактабларга янгича қарашдан вужудга келган тушунча ифодасими?

Эндиликда рўй бераётган барча ишлар ҳар соҳада сифат ўзгаришлар ясашни тақозо этмоқда. Бу эса бугунги миллий мактаб қиёфасини замон ва унинг талабларига монанд янги мазмун билан бойитиш муаммосини келтириб чиқарди.

Хўш, миллий мактабнинг янги мазмуни деганда нималарни назарда тутамиз? Айрим назариётчилар сўнгги пайтларда зўр бериб «миллий мактаб яратиш» масаласини шарҳлашга уринаяптилар. Натижада неча ўн йиллар мобайнида мавжуд бўлган, узоқ тарихий йўлни босиб ўтган миллий мактаб ҳақидаги тушунчалар, унинг мураккаб тарихи йўққа чиқарилиб, янгича атамалар қобиғида миллий мактаб яратиш тушунчаси пайдо бўлди.

Йўқ, аслида эса миллий мактабларга бундан етмиш йил, балки юз йил аввалроқ асос солинган ва у ҳануз яшаб келмоқда. Фақат унинг ички мазмуни ҳар бир даврда замон қиёфасига мос шаклда ўзгармоқда.

Миллий мустақилликни қўлга киритганлигимиз, она тилимизга давлат мақомининг берилиши, анъаналаримиз, қадриятларимизнинг қайта тикланиши, динимиз ва эътиқодимизга қайтиб, ўзлигимизни англай бошлаганимиз бугунги, қатто эртанги ҳаётимизнинг моҳиятидир. Демак, интилишларимиз, фаолиятимиз ҳаётимизнинг янги мазмунини мустаҳкамлашга хизмат қилсин.

Аҳамият беринг, биз собиқ марказнинг узоқ йиллик кўрсатмаларига бош эгиб, мактабларимиздаги ўқув-тарбия ишларида «сакраш»лар ясадик. 4-синф йўқотилиб, унинг ҳисобига 11-синф қайта тикланди. Бундай кашфиёт худди эртаклардагидай, бир юмалаб, бир синф катта бўлиб қолган содда болакайларни қувонтирди, холос. Аслида у таълим-тарбия йўлидаги ишимиз сифати ва мазмунига жиддий зарар етказди.

Биз йўл қўйилган хатолар ҳақида одил хулосалар ясаб, миллий мактабни аввалги ҳолига келтириш хусусида, яъни ўн йиллик таълим системасига қайтишни ўйлаб кўришимизнинг пайти келганга ўхшаяпти. Бунда менинг шахсий фикрларим қуйидагилардан иборат: ўрта мактабдаги таълим жараёнини уч босқичда: бошланғич мажбурий таълим (1—3-синфлар), ўрта мажбурий таълим (4—8-синфлар), ихтисослашган ихтиёрий таълим (9—10-синфлар) кўринишида ташкил этилса, ҳар қайси босқичдаги ўқув-тарбия ишларининг дастур ва қўлланмалари янгидан ишлаб чиқилса, айни муддао бўларди. Яна муҳим бир масалани ҳал этишнинг фурсати етди: миллий мактабларимиздаги ўқувчиларнинг руҳий ҳолати ва хусусиятларини чуқур таҳлил этувчи методик қўлланма ва дарсликлар ҳанузгача яратилган эмас. «Миллий тарбия асослари» деб номланувчи педагогик-дидактик дарслик ҳам ниҳоятда зарур. Шунингдек, ўзбек тили ва адабиёти ўқитиш методикасига оид дарсликларнинг яратилганига ҳам бир неча йил бўлганлиги зиммамизга янги вазифалар юклайди.

Р. Абдулаҳатова, кафедра мудири, доцент:

— Яқинда қизиқ бир ҳодисанинг гувоҳи бўлдим. Тошкент шаҳридаги мактаблардан бирида педагогик практика ўтаётган сиртқи бўлим талабаси қуйи синфда «Расмга қараб тасвирлаб ишш ёзиш» мавзусида дарс соати ўтиши лозим эди. Синф ўқувчиларига тавсия этилган кўргазмада қандай манзара тасвирланган денг: рус қишлоғи манзараси, кичкина чўчқахона ва у ердан мўралаб турган бир неча чўчқалар тасвири. Ажабланарлиси шундаки, бу кўргазма билан дарс ўтишга рухсат бермаганимдан ҳайратланган талаба аввалги соатларда шу расм асосида иншо ёзиб, «аъло» баҳо олган ўқувчилар ва дарс соатини «яхши» баҳолаган синф ўқитувчисининг тақризини олдимга қўйди.

Тўғриси, анча жаҳлим чиққан бўлсада, босиқлик билан талабага тушунтиришга ҳаракат қилиб, ўқувчиларнинг ёзганларини ўқишга киришдим. Улар рус ҳаёти, қишлоғи ва чўчқаларни расмда тасвирланганидек ёзишган, албатта. Лекин ҳеч бир ўқувчи «Нега мен чўчқахона ва чўчқа ҳақида ёзишим керак», деб ўйлаб кўрмаган. Мана шунинг ўзи ҳам катта фожиа эмасми?!..

Ўз ҳаёт тарзидан ўзгалар ҳаётини фарқламайдиган, нима буюрилса, фикр қилмай бажараверадиган «қўймижоз» фарзандларимиз келажакда ўзлигини, миллати, эли, Ватанини ҳам бир муддат ўйламасдан алмашиб кетаверадиган кимсаларга айланишлари мумкин-ку?! Кўриниб турибдики, аввало, ўзимиз миллийлик, миллий тарбия моҳиятини тўғри ва чуқур тушуниб олишимиз зарур.

Ҳар қандай жамият тараққиёти, Ватан равнақи таълим ва тарбия билан узвий боғланади. Халқ руҳидан озиқланмаган тарбиянинг аросатда қолиши шубҳасиздир. Айни кунда эса бунинг гувоҳи бўлиб турибмиз.

Ўзбек эли дунёда энг байналмилал халқ деб жар солишга берилиб, мактабларимизни байналмилаллик асосида қурдик. Шошмашошарлик билан амалга оширган ишларимизнинг жабрини тортиб, ўзлигини йўқотай деган авлод қаршисида энди лол қолиб, қилар ишимизни билмай турганлигимиз ҳам сир эмас.

Сафо Матжон, кафедранинг катта ўқитувчиси, филология фанлари номзоди:

— Аслида байналмилаллик тушунчасини халққа нисбатан қўллаб бўлармикин? Шу ҳақда жиддий ўйланмай, халқлар дўстлиги баҳонасида таълим-тарбия рус ва ўзбек тилларида олиб бориладиган синфларни бир мактабга бирлаштирилди.

(Давоми 3-бетда).

Эй кўнгул, ҳар дам чекарсан эл ғамини,
ғам дема.
Ҳар дамиким эл ғамидин холи ўтса,
дам дема.
Худди жонингдек ўзингга маҳрам эт эл
меҳрини,
Бўлмаса эл дардига маҳрам, уни маҳрам
дема,
Одамиким эл учун қайғурмаса, одам дема.

Ҳазрати Навоийнинг сатрларини қайта-қайта ўқиб мушоҳада юритарканмиз, ҳимматли инсон, Тошкент иқтисодиёт олий илмгоҳи сиёсатшунослик кафедраси мудири, доцент Эркин Ғуломов ёдимизга тушди. Эркинжон Тошкент районидаги Алишер Навоий номли маҳалла қўмитаси раиси сифатида яхши ном чиқарди. Яқинда Республика Президентининг Фармони билан унга «Ёшларнинг хизмат кўрсатган мураббийси» унвони берилди.

Биз Эркин Ғуломовнинг жамоатчилик вазифаси — маҳалла қўмитаси котиби, кейинчалик раис лавозимида сидқидилдан қилиб келаётган хизмати қанчалик оғир ва масъулиятли эканлигини ҳис этамиз. Маҳалла аҳли ҳам унинг ёшнинг иссиғию қишнинг аёзли кунларида идорада ўтириб ишлаганлигига, баъзан арзимаган оилавий келишмовчилик ва можароларни ҳал этиш учун уйқусини тарк этганлигини ҳам яхши билади.

Эркин Ғуломов Тошкент зилзиласидан кейин Охунбобоев номли жамоа хўжалиги ҳудудида ташкил этилган янги маҳалладан 6 сотих жой олиб, уй қурганига ҳам 25 йилдан ошди. У Киров номли маҳаллада ободонлаштириш юзасидан ҳашар ишларига фаол қатнади. Ўзининг одамохунлиги, зукколиги билан тезда кишилар эътиборини қозонди. Шунинг учун халқ уни маҳалла қўмитаси котиблигига сайлади. Янги маҳалланинг аҳолиси учун қанчадан-қанча ҳужжатлар талаб этилишини бошидан ўтказган одам билади. Мана шу ҳужжатларни расмийлаштиришда вақтини аямай, аҳолига яқиндан ёрдам берди. Тез орада хонадонлар сони 200 тага етди. Орадан икки йил ўтгач, маҳалла қўмитасининг қайта сайлови бўлди. Йиғилишга жамоа хўжалиги раҳбарлари, район ижроия қўмитаси вакиллари ҳам қатнашди. Йиғилишда котибнинг ўзи маҳалла ҳисоботини берди ва охирида район раҳбарлари олдига маҳалла идораси биносини қуришда, кўчаларни асфальтлаш, аҳолини электр билан таъминлаш, водопровод ҳамда газ келтиришда ёрдам кўрсатиш масаласини қўйди ва шу ишларга саркорлик қиладиган, ҳақиқатан ҳам халқ учун фидойи кишини маҳалла қўмитаси раислигига кўрсатишни илтимос қилди. Эркинжоннинг бу таклифларини маҳалла аҳли қувонч билан кутиб олди. Нотиқнинг маърузасидан хурсанд бўлган Охунбобоев номли жамоа хўжалиги бошқаруви раиси Зоир ака Жалилов йиғилиш охирида шундай деди:

— Мен маҳалла котибининг ҳисоботидан жуда мамнун бўлдим. Айниқса, жамоа ери билан маҳалла оралиғида ахлатхона бўлиб ётган уч сотих ерни тартибга солиб маҳалла қўмитаси учун идора ва кичикроқ бир клуб қуриш фикрига тўлиқ қўшиламан. Бу иш бошланиши билан жамоа хўжалигидан, албатта, ёрдам берамиз, қишлоқ шўроси, район ижроия қўмитаси ҳам ёрдамини аямайди, деб ўйлайман ва шундай таклифни киритаман: маҳалла қўмитасига раис қилиб Эркин Ғуломовнинг номзодини қўяман.

Бу таклиф мажлис аҳлига маъқул тушди ва Эркин Ғуломов маҳалла қўмитасининг раиси этиб тайинланди.

Бу воқеага ҳам анча бўлди... Маҳалланинг Алишер Навоий, Зебуннисо, Нодира, Фурқат кўчаларидан ўтиб маҳалла қўмитасининг идорасига етиб келдик. Кўчаларга тартиб билан мевали кўчатлар ўтказилган.. Ҳамма ерда озодагарчилик ва орасталик. Биз Эркинжонни юксак унвон билан қутладик.

— Бундай юксак мукофотни кутмаган эдим, — дейди камтарлик билан Эркинжон, — ҳали маҳалла аҳли учун етарли хизмат қилганимча йўқ, муаммолар эса жуда кўп...

Маҳалла идораси дид билан безатилган, ортиқча дабдаба ва ҳашам йўқ. Юқорида Алишер Навоийнинг кўркам сурати, ёнига шоирнинг ҳикматли сўзлари зарҳал билан ёзилган. Юбилей муносабати билан чиқарилган деворий ва фото-газеталар, шунингдек катта рамкада маҳалланинг табаррук отахонлари — Улуғ Ватан уруши ва меҳнат фахрийларининг рангли фотосуратлари ва маҳалла қўмитаси аъзолари ҳамда фаолларининг суратлари салобат билан хонага файз бағишлаб турибди. Биз маҳаллада олиб борилган ибратли ишлар ҳақида эшитгандик. Лекин раис билан ҳозирги кунда муҳим муаммо ҳисобланган ёшлар тарбияси хусусида суҳбатлашдик.

— Маълумки, — деб сўз бошлади Эркинжон, — ҳар бир ота-она ўз фарзандининг келгусида илм ва бирор касб-кор эгаси бўлишини истайди. Шуни кўзда тутган ҳолда фаолиятимиз бошиданоқ ишламай, ўқимай юрган ёшларни ҳисобга олдик. Ҳақиқатан ҳам, ўрта мактабни тугатиб ўқишга киролмай, ишсиз юрганлар кўпчиликни ташкил этарди. Дастлаб ана шуларни ишга жойлаш ва қобилиятли болаларни олий илмгоҳларга кириб ўқишларига ёрдам кўрсатдик. Бунинг учун Тошкент районидаги йирик, намунали мактаблардан бири ҳисобланган 9-ўрта мактаб маъмурияти билан яқиндан алоқа боғладик. Мактабда ташкил этилган ота-оналар комитети орқали ахлоқ, одобга доир суҳбатлар ўтказилди. Юқори синфлардаги ўқувчиларни олий ўқув юртларига тайёрлаш учун тажрибали ўқитувчилар фидокорлик билан иш олиб бордилар. Очиғи, кейинги йилларда мактабни тугатган ўқувчилардан кўпчилиги ҳозир Тошкент давлат дорилфунунида, иқтисод олий илмгоҳи ва бошқа ўқув юртларида муваффақиятли ўқишмоқда. Ўқишга кирмаган айрим ўғил-қизларимизни Тошкент чинни заводи, «Малика» трикотаж комбинати, Тошкент пойабзал фабрикаларига ишга жойладик.

Эркинжон жиноятчиликнинг олдини олиш борасида амалга оширилган ишлар ҳақида ҳам гапириб берди:

— Ҳамма жойда бўлганидек, маҳалламизда баъзи кўнгилсиз ишлар ҳам рўй берди. Маълумки, ўғри ҳеч қачон бирор хонадонга тўғридан-тўғри бостириб келмайди. Улар билан алоқа қилиб қолган баъзи ёшлар маълумот беради. Шу туфайли биз ана шундай ёшларнинг бегона шахслар билан алоқада бўлмасликлари учун тадбир-чоралар кўрдик. Бунинг учун бундан икки йил аввал 9-ўрта мактабнинг залида ота-оналар комитетининг ташаббуси билан район ички ишлар бўлими, ижроия қўмитаси, қишлоқ шўроси бошлиқлари иштирокида катта йиғин бўлди. Ана шу йиғилишда район ички ишлар бўлими бир йил давомида район ҳудудида содир бўлган ноҳуш хабарлар, жиноятлар тўғрисида мисоллар келтириб, ошкора танқид билан чиқди. Шундан сўнг сўзга чиққан ўртоқлар тезда бундай жиноий ишларнинг олдини олиш зарурати ҳақида ўз таклифларини баён этдилар. Кўпчиликнинг таклифи билан ҳар бир маҳаллада алоҳида гуруҳ тузилиб, унга маҳалладаги забардаст йигитлардан 10 нафардан киши тайинлаб қўйилди. Улар навбати билан кечалари участка инспектори ёнида бўлишиб, тунда дайдиб юрувчи ёшлар ушланиб, рўйхатга олинди. Ана шундай бемаҳал кўча кезиб юрувчиларнинг ота-оналари билан алоҳида суҳбат ўтказилиб, тезда ўғлини ўқишга ёки ишга жойлаш зарурлиги, акс ҳолда қаттиқ чора кўрилиши мумкинлиги айтилди. Бу билан чекланиб қолмай, маҳалла аҳли ҳар бир боланинг оёқ олишини, нима иш билан шуғулланаётганини назорат қилиб борди ва муҳим маълумотларни маҳалла қўмитасига маълум қилиб турди.

Маҳалла қўмитаси билан мактаб ўртасида яқин алоқа ўрнатилган. Шу ҳақда 9-ўрта мактаб ота-оналар кенгашининг раиси Йўлдош ака Ғаффоров билан суҳбатлашдик.

— Мен кўп йиллардан буён 9-ўрта мактабда ота-оналар кенгашига бош-қош бўлиб келмоқдаман. Комитет таркиби 7 кишидан иборат бўлиб, бунга мактабда болалари яхши ўқийдиган, маҳаллада катта обрўга эга бўлган О. Калонов, Ш. Мирзаев, М. Ғаниев, М. Меҳмонов, А. Ғаффорова каби фаоллар қатнашади. Ҳар бир чоракда ва ҳар ойда бир маротаба қатъий ўтказиладиган ота-оналар йиғилишида муҳим мавзуларда суҳбат ва маърузалар ўтказиб борилади. Айниқса кейинги йилларда мактаб директори Хотам Инағомов, Алишер Навоий номли маҳалла қўмитасининг раиси Эркин Ғуломовнинг ташаббуси билан одоб-ахлоққа доир мавзуларда лекция ва суҳбатлар мунтазам равишда ўтказилди. Шубҳасиз, ота-оналар билан мактабнинг доимий алоқаси мактабда тарбия ҳамда таълимнинг мустаҳкам бўлишига олиб келди. Очиғи, бундан 15—20-йиллар аввал мактабни тугатган ўқувчиларимизнинг кўпчилиги олий ўқув юртларига кира олмас эдилар. Мана, 3-4 йилдан буён 9-ўрта мактабни тугатган ўқувчилардан 60—70 фоизи олий ва ўрта ўқув юртларига кириб ўқимоқдалар. Ўзлари ёқтирган касбларни эгаллаб, сиртдан ва кечки бўлимларда таҳсил олаётганлар ҳам оз эмас.

Эркин Ғуломов олий ўқув юртида ва маҳаллада ёшлар мураббийси сифатидагина эмас, балки оилада ҳам ажойиб фарзандларни тарбиялаган ота сифатида кўпчиликка ибрат. Олти фарзанди одоб-ахлоқда, юриш-туришда намуна қилиб кўрсатишга арзийди. Тўрт ўғилнинг учтаси олий маълумотли мутахассис, кенжа ўғли талаба, икки қизи ҳам олий маълумот эгаси.

Биз эл-юрт хизматида ҳормай-толмай меҳнат қилаётган Эркин Ғуломовга куч-ғайрат, ҳимматига барака тилаймиз.

Ҳ. ИЎЛДОШЕВ,
Ўзбекистонда хизмат кўрсатган халқ таълими ходими.

М. ҒАФУРОВ,
Ўзбекистон халқ маорифи аълочиси.

Ёшлар мураббийлари

ҲИММАТ ЧАШМАСИ

НУҚСОНЛАРИМИЗ ҲАЛИ КЎПГА ЎХШАЙДИ

(Боши 1-бетда).

Нима учун бошқа ишлардан озод қилинган синф раҳбари деяпмиз? Чунки у ҳар куни ўз синфидаги ўқувчиларни ўзлаштириши ва ахлоқ одобини кузатиш мақсадида дарс таҳлил қилиши, ўқувчилар билан якка-якка суҳбат ўтказиши, бир-икки ўқувчининг оиласига бориб, ота-оналар билан суҳбат ўтказиши, синф ўқувчилари билан ўтказиладиган синфдан ташқари тадбирларга тайёргарлик кўришга бош-қош бўлиши, ўқувчи кундаликларини назорат қилиши, тўгаракларга қатнашувчи ўғил-қизлардан хабардор бўлиши, уларнинг бадиий китоблар ўқишини назорат қилиши ва бошқа тарбиявий тадбирларни ўтказиши лозим. Бунинг учун эса синф раҳбарига вақт, жисмоний куч, мустаҳкам асаб, психологик маънавий бойлик керак.

Умуман, мактабларда синф раҳбарларининг ролини ошириш даркор. Уларга имкон яратиб, мактабдаги тарбиявий вазифаларни аниқ белгилаб бериш, энг асосийси, моддий манфаатдорлигини ошириш зарур.

Маълумки, кейинги даврда Президентимиз ғамхўрлиги асосида ойлик маошларимиз ошди. Ўзбекистон Республикаси Халқ таълими вазирлиги тадбири бўйича навбатдан ташқари аттестация ўтказилиб, ўқитувчилар тоифага ажратилди. Бу — яхши. Лекин шуни ҳам таъкидлаш керакки, бугунги кунда олий маълумотли ўқитувчи-тарбиячи билан ўрта махсус маълумотли ўқитувчи-тарбиячи ўртасида асосан фарқ қолмади. Бу эса гўёки олий маълумот олиш учун 5—6 йиллаб ўқишга зарурат қолмагандай кўринади. Бу аҳволда эртанги бизнинг издошларимиз бўлган ёш авлодни қай йўсинда олий ўқув юртларига йўллаймиз. Пировард натижада йиллар ўтиши билан фан ўқитувчиларига танқислик сезилмасмикин?

Ўқитувчининг пенсия ёши ҳам жуда узоқ муддат — 60 ёш. Бу ёшга етгандан етмаганлар кўп. Шунинг учун ўқитувчиларни пенсияга чиқаришда ҳарбий кишилар, ички ишлар ходимлари, қолаверса, энг оғир меҳнат соҳиблари — кончиларга берилган имтиёзлар кўзда тутилса, мақбул бўларди. Чунки ёш гўдакни илм нурларидан баҳраманд қилган, унинг қалб шуурига янги дунё кашф этган, инсон онгининг шаклланишига асос солган инсон — ўқитувчи меҳнати, масъулиятидек масъулиятли касб бўлмаса керак. Зотан, муаллим қирқ-ўттиз оиланинг ўттиз-қирқ фарзанди билан бир вақтда иш олиб боради, унинг қалбига йўл топади, хархашасига қулоқ тутади, фикрини тинглайди, тўғри йўл кўрсатади. Бунинг учун кучли ирода, сабр-қаноат, бардошлилик, кенг юрак, метиндек асаб керак-ку!

Ўйлаймизки, мустақил Ўзбекистон Республикаси ўз келажагини таъминлаш учун аввало, халқ таълими соҳасига, ёш авлод таълим-тарбиясига, уларнинг устоз-мураббийларига катта эътибор бераверади. Биз маорифчи зиёлилар эса бутун куч-ғайратимизни Ўзбекистоннинг гуллаб-яшнаши, келажак кадрларининг саводли, ишбилармон, маданиятли бўлиши учун сафарбар этаверамиз.

Н. ҲАБИБУЛЛАЕВ,
Самарқанд вилояти Каттақўрғон ноҳиясидаги Амин Умарий номли 35-ўрта мактаб директори.

С. ҚИРОНОВ,
шу мактаб ота-оналар қўмитаси раиси.
Э. ЭРДОНОВ,
А. ҲАМИДОВА,
Н. ОМОНҚУЛОВ,
С. МАВЛОНОВ,
Ж. ТОЖИЕВ,
М. БОЗОРОВ,
шу мактаб ўқитувчилари.

Янги оийасўз: Дефектология ҳақида мулоҳазалар

УЛАР ҲАМ ЭЛ ҚАТОРИ ЯШАШИ КЕРАК

Чор атрофга қарасангиз, дастлаб кўзингизга соғ-омон юрган кишилар ташланади. Шунингдек, қанчадан-қанча майиб-мажруҳ, ривожланишида турли нуқсони бор болаларнн ҳам кўрасиз. Уларни ўқитиб тарбиялаш, соғломлаштириш, ижтимоий ҳимоялаш жамиятимиз олдидаги катта вазифалардан ҳисобланади. Шунинг учун нотўкис болалар билан шуғулланадиган соҳа — дефектология фани халқ таълимининг ажралмас қисмига айланган. Ана шу нуқтан назардан биз янги «Дефектология ҳақида мулоҳазалар» оийасўзини ташкил этяпмиз. Бу оийасўз остида дефектологияга онд мақолалардан мунтазам бериб борамиз. Бугунги саҳифамиз меҳмони эса педагогика фанлари номзоди, Республика ўқув-методика марказининг дефектология бўлими мудири Рисқиниссо Шомаҳмудова бўладилар. У киши билан дефектология соҳасининг баъзи бир жиҳатлари хусусида суҳбатлашдик.

— Рисқиниссо опа, бизга маълумки, жамиятнинг бир меъёрда ривожланиши учун унга аввало соғлом, билимли, тетик кишилар керак. Юртимизда эса саломатлиги нотўкис, айниқса нуқсонли ривожланишдаги болалар кўп. Уларга таълим-тарбия бериш билан дефектология фанининг шуғулланишини ҳисобга олсак, бу фаннинг жамиятда тутадиган ўрни нақадар муҳим эканлиги аён бўлади. Шу ўринда дефектология соҳасига тавсиф бериб ўтсангиз.

— Дефектология, оддий сўз билан айтганда, турлича нуқсони бўлган болаларнинг ривожланишини ўрганувчи фандир. Бу соҳа, ёки фан, уларга таълим-тарбия бериш муаммоларини ҳал қилади. Биз дефектологларнинг олдимизда турли-туман вазифалар туради. Яъни, аномал болаларнинг кичик ёшиданоқ нуқсонини аниқлаш, махсус таълим, мактабгача тарбия муассасалари ва ўқув даргоҳларида таълим-тарбия жараёнини дефектология нуқтаи назаридан, илмий-методик жиҳатдан таъминлаш, уларни ўқитиш, тарбиялаш, нуқсонини тўғрилаш, ҳаётга мослаштириш каби биларни йўлга қўйиш лозим.

Дефектология асосан саккизта тармоққа бўлинади. Унга кар, заиф эшитувчи, кўр, заиф кўрувчи, ақли заиф, маълум сабабларга кўра вақтинчалик ривожланишдан орқада қолган, нутқида оғир нуқсони бўлган, ҳаракат мувозанати бузилган болалар билан шуғулланиш вазифаси киради.

Республикамизда турли сабабларга кўра ҳар хил нуқсонлар билан туғилган ва туғилаётган, туғилганидан сўнг нуқсон орттирган, битта ёки бир неча нуқсонли болалар учрайди. Масалан, кўрлик ва ақли заифлик, карлик ва заиф кўрувчилик, кар ва фалаж кабилар ана шулар жумласидандир.

— Республикамизда нотўкис болалар кўпми? Умуман, уларнинг барчаси ҳам ўқишга жалб қилинганми?

— Ўзбекистонимизда ривожланишида турлича нуқсони бўлган болалар сони бир неча ўн мингларни ташкил этади. Улар орасида нутқида нуқсони борлари асосий ўрин эгаллайди. Бир неча ўн минглар, бу — 20 миллионли аҳоли учун кўп демакдир. Қўлимизда мактаб ва боғчага тортилган нуқсонли болалар ҳақида аниқ маълумотлар бор. Ҳали рўйхатга кирмаганлари ҳам кўп дейиш мумкин. Уларни аниқлаб топиш, нуқсонли болаларнинг ота-оналари билан суҳбатлашиш дефектологларнинг олдида турган вазифалар қаторига киради.

— Аномал болаларни ижтимоий ҳимоялаш, улар таҳсил олаётган ўқув даргоҳларини дарсликлар, қўлланмалар билан таъминлаш масаласи қандай аҳволда?

— Бу борада республикамизда талайгина ишлар амалга ошириляпти, дейиш мумкин. Хусусан, улар учун махсус мактаб-интернатлар мавжуд бўлиб, бу зиё масканлари дефектологиянинг саккизта тармоғи бўйича ихтисослаштирилган. Интернатларга болаларни ўқитиб-тарбиялаш, уларнинг нуқсонини илмий жиҳатдан ўрганиш ва тузатиш учун дурустгина қулайликлар яратилган. У ерда болалар бепул кийинтирилади, бепул овқатлантирилади, медицина хизмати билан таъминланади. Шу қаторда улар учун бепул дарсликлар, ўқув қуроллари берилади. Хуллас, ривожланишида нуқсони бор боласини махсус интернатга топширган ота-онага ҳеч қандай моддий қийинчилик тушмайди.

(Давоми 3-бетда).

Бухоро вилояти Когон шаҳрида жойлашган кашшофлар уйи ҳамиша мактаб ўқувчилари билан гавжум.

СУРАТЛАРДА: ўқувчилар бўш вақтларида кашшофлар уйидаги тўгаракларда ўзлари қизиққан машғулотлар билан шуғулланишмоқда.

А. ЧАПЛИГИНА олган тасвир.

ИНСОН ВА ЖАМИЯТ

Жамият ривожланиши ҳақидаги фикр деҳқонларнинг ҳаёлига ҳам келмас эди. Аксинча, табиат билан доимий алоқа уларни ҳамма нарса доира бўйлаб (айланма) ҳаракат қилишига ишонтирар эди. Кўкламдан кейин ёз келар, ер ҳайдалгандан кейин ҳосил ўриб олинар ва шу алфозда давом этаверар эди. Бу дунёқараш — жуда катта консерватив (мутаассиб) куч бўлиб, жамики янгиликка ҳеч ишонмай қаралар эди. Деҳқонлар ўтмишни, «эски яхши замон»ларни қўмсаб яшар эдилар.

Маорифнинг йўқлиги ва тафаккурнинг чекланмаганлиги оқибатида деҳқонлар рицарларнинг жимжимадор сўзларини ҳам, айниқса, руҳонийларнинг лотинча ваъзларини ҳам тушуна олмас эдилар. Уларнинг ташқи қиёфаси ҳам «аслзода»лардан фарқ қилар эди. Рицарлар ҳақидаги романларда деҳқонларни «сассиқ оми одам» деб аташ одат эди. Мана шуларнинг ҳаммаси бирга қўшилиб, деҳқонларни юқори табақалар учунгина эмас, шаҳарликлар учун ҳам бутунлай ёт қилиб қўйган эди. Бу «ётлик» баъзан кишининг раҳмини келтирар, кўпроқ жиркантирар, ҳамма кишиларнинг тенглиги ҳақидаги фикрни асло яқин йўлатмас эди.

Тўғри, бу ўринда ўрта асрларнинг ялпи мафкураси (христианлик) пешвоси бўлган руҳонийлар эпчил позицияда турганликларини айтиб ўтмоқ керак. Дин пешволари мавжуд тартибларни оллоҳнинг иродаси деган гап билан оқлаб, айни вақтда шафқатсиз феодалларга танбеҳ берар ва деҳқонлар меҳнатини «худога ёқадиган» меҳнат деб атар эдилар.

Рицарларга келганда шуни айтиш керакки, деҳқонларга раҳмсизлик билан қарар эдилар. Рицарлар адабиётида «оми одам» («мужик») энг разил ва жирканч нарсаларнинг ифодасидир.

Деҳқон ўз насл-насабининг «пастлиги»ни ҳеч қандай фазилатлари билан юқори кўтара олмас эди. Чунончи, рус халқ эртакларида князь қизи Илья Муромецни «қишлоқи» ва «тўпори» деб атайди. Қирол Артур ҳақидаги афсоналар орасида эса бир афсона борки, унда деҳқон кийимини кийиб олган рицарь аслзода хонимнинг ёнида юриб унинг хизматини қилади ва хавф-хатардан омон асрайди. Хоним эса миннатдорчилик билдириш ўрнига ясама «оми одам»ни ҳақоратларга кўмиб ташлайди.

Шу тариқа деҳқонга ўз хўжайинининг хизматини бажо келтириши лозим бўлган паст табақа деган тасаввур сингдириб юборилган эди.

Айни вақтда тенглик ғояси, умуман, олганда, деҳқонларнинг ўзига ҳам ёт эди. Улар феодалларга қарши курашганлар, албатта, ҳатто аламларини олиш учун ўтакетган ёвузлик ҳам қилганлар (дўлвор деҳқон тимсоли — бир афсона). Бироқ улар феодални ёмон кўрсалар ҳам, барибир унга қараганда, қуйидан юқорига назар ташлар эдилар. Бунинг устига феодал зулмкоргина эмас, ҳимоячи ҳам бўлган, шафқатсиз даврда унинг ёрдамисиз яшаб бўлмас эди. «Одам Ато ер ҳайдаб, Момо Ҳаво газмол тўқиган пайтда алслзодалар қаерда эди», деган гаплар камдан-кам эшитиларди. Деҳқонлар тафаккури тенглик ғоясига яқинлаша олмас эди.

Рицарлар. Рицарларнинг пайдо бўлиши жамиятнинг синфларга бўлиниши оқибати эмас, балки кўпроқ ҳарбий зарурат тақозоси бўлган эди. Европага Шарқдан бостириб борган отлиқ жангчиларга варварларнинг одатдаги пиёда аскарлари унчалик қаршилик қила олмаган эди. Уруш тобора жангчиликни ўзига касб қилиб олган кишиларнинг ҳунарига айланиб, қурол-яроғ тобора қимматлашиб бораверди. Шунинг натижасида жамият «ишловчиларга» ва «жанг қилувчиларга» узил-кесил бўлиниб кетди — рицарлар пайдо бўлди.

Барча мулкдор феодаллардан қиролгача бирлаштирган янги табақа мафкураси ўз-ўзидан пайдо бўлиб қолмади. Рицарлар ўз аждодларининг, — варварлик даври бошлиқлари ва дружиначиларнинг анъаналарини эгаллаб олган эдилар. Рицарларга хос қадриятлар тизими ҳам варварлик билан христианликнинг ғаройиб қотишмасидан иборат эди. Шу тизимни кўриб чиқайлик.

Жасорат — рицарлар орзу қилган олий мақсаднинг энг муҳим жиҳати эди. Буни ҳар бир рицарь учун одат бўлган довюраклик билан қориштириб юбормаслик керак. Жасорат — ўз жонидан кечиб кўрсатиладиган қўрқмаслик эди. Хавф-хатарни доимо излаб юриш ва ажалга нафрат билан қараш эди. Рицарларга аталган достонларнинг қаҳрамонларидаги мана шу фазилатлар доимо таъкидланар эди. Чунончи, «Роланд ҳақида қўшиқ» достонидаги граф Роланд, гарчи душманлари унинг отрядидан неча марталаб ортиқ бўлса ҳам, ёрдам сўрашдан узил-кесил бош тортади. «Нибелунглар ҳақида қўшиқ»нинг қаҳрамони эса ўз душманлари базмга таклиф қилганларида ҳалокатга бораётганини билиб турса ҳам, қайсарлик билан: «ор-номусим таклифни рад этишга йўл қўймайди», деб жавоб қайтаради.

Таваккалчи сиёсатчилар, шунингдек, бир неча жангчи билан бутун бир қўшинга ҳужум қила оладиган шерюрак Ричард каби кишилар рицарлар тақлид қиладиган қаҳрамонлар эдилар. Анъана кучи шу қадар зўр бўлганки, қироллар жасорат кўрсатишга берилиб, ҳатто давлат манфаатларини хавф остига қўйганлар. Ҳарбий бошлиқлар эса юраксизликда айблашларидан чўчиб, кўпинча қулай истеҳкомни бой берганликлари сабабли жангда ютқазиб қўйганлар. Азенкур ёнидаги жангда (1414 йил) француз рицарлари «мана шу дўнгчиларнинг нима кераги бор» деб парижлик шаҳарликларнинг ёрдамидан воз кечганлар. Жангда мағлубиятга учралган бўлса ҳам, ор-номус сақлаб қолинган.

Рицарларнинг яккама-якка олишувида ўзини муносиб тутиш мажбурияти жасорат билан чамбарчас боғланган эди. Масалан, бир достонда рицарь душманга қарши жангга киришдан аввал, унинг қалқони йўқлигини кўриб қолиб, ўз қалқонини таклиф этганлиги қойил қолиб ҳикоя қилинган. Бундай олижаноблик ва таъсирланган душман эса жангда сенга зиён-заҳмат етказмайман, деб қасам ичади.

Ўрта асрларда олижаноблик, баодоблик юқори турган-у, бироқ уларнинг ҳаммаси кескин қарама-қаршиликлар асосига қурилган. Рицарь маърифатли бўлса ҳам, унинг қонида герман ваҳший жангчисининг ёввойилиги бор эди. Уларнинг тамғаларидаги рамзий тимсоллар ҳам ваҳшийларга таққосланар эди. «Шерюрак», «шер», «ёввойи тўнғиз» лақаблари эҳтиром билан тилга олинарди. «Нибелунглар ҳақидаги қўшиқ» муаллифи жанг майдонидаги рицарлар ташналигини ўлдирилган душманлар қони билан қондиришларини осойишта тасвирлайдилар, чунки бу варварларга хос одат эди.

Вассаллик муносабатлари рицарликнинг қадрият тизимидаги жуда муҳим жиҳат эди. Уларнинг иқтисодий асоси оддий — йирик феодал рицарга ер-мулкини ҳадя этар, бунинг эвазига рицарь унга садоқат қасамини ичар эди. Вассал билан сеньорнинг муносабатлари варварлар бошлиғи билан дружиначисининг муносабатларига ўхшар эди.

Иккинчи томондан, сеньор вассал ҳақида ўз оиласининг аъзоси каби ғамхўрлик қилиши керак эди. Рицарь қасамёд қилаётганида ўз қўлини сеньорнинг қўлига қўяр, шу тариқа унинг манфаатига ўзини бағишлашини ишора қилар эди. Сеньор вассалга нисбатан жуда саховат кўрсатиши, ундан ҳеч нарсани аямаслиги шарт эди. «Роланд ҳақида қўшиқ» достонида биз бунинг яққол намунасини кўрамиз. Унда буюк Карл ўзининг содиқ рицари юзидаги қонни ҳашамли сувсар камзулининг этаги билан артиб қўяди.

Ҳақиқий ҳаётда эса сеньорлар билан вассаллар бир-бирларига ҳиёнат қилган ҳоллар ҳам бўлган, албатта. Аммо, ҳар ҳолда садоқат асосий мезон ҳисобланарди.

Давоми бор.

МИЛЛИЙ МАКТАБ. УНИ ҚАЧОН ШАКЛЛАНТИРАМИЗ?

(Боши 1-бетда).

Халқимизнинг ўзига хос руҳий олами, урф-одати, анъаналари, миллий тарбия кўникмалари инобатга олинмади. Катта шаҳарлардагина эмас, ноҳия марказларидаги болалар боғчаларидан тортиб мактабларгача бўлган барча тарбия масканларида оврўпоча ёки руслаштирилган тартибда таълим ва тарбиявий иш юритдик.

Халқимиз истиқлолга эришиб, миллий мактаблар тўғрисида бош қотираётган эканмиз, тарихдан тўғри хулоса чиқаришимиз лозим. Мактаб ислоҳотини бир гуруҳ кишиларнинг хоҳиш-истаги ёки юқорининг буйруғи билан кўр-кўрона амалга ошириб бўлмаслигига ўтмиш сабоқлари дастур бўлмоғи керак. Ҳаммани бир қолипга солиб қўйиш, юқори синфларда бутун синф ўқувчиларини бир касбга ўргатиш, бир синфда икки йилликсиз ўқиш, фанлардан ўзлаштиришда ҳисоб-китоб кетидан қувиш — болаларни ҳар жиҳатдан «инкубатор жўжалари»га айлантириб қўйди.

Ислом дини илм ва ҳалолликни тарғиб қилар экан, таълим ва тарбияда ундан чекинмаслигимиз даркор. Ижтимоий-сиёсий ўқув дастурларини қайта тузиш, унда халқ табиати, турмуш тарзи акс этиши шарт. Ана шундагина ҳозиргача ҳукм суриб келган иккиёқлама тарбия барҳам топади.

Саида Жамолова, кафедра ўқитувчиси:

— Яна шуни алоҳида таъкидлаш лозимки, жумҳуриятимизда айрим фанлар, чуқур ўргатиладиган синфлар, лицейларнинг иш бошлаганини маъқуллаб, қиз ва ўғил болаларни алоҳида ўқитишни қайта жорий этишни йўлга қўйиш ҳам миллий тарбияни мустаҳкамлашга ёрдам беришини эътиборга олишимиз лозим.

Ёқутхон Раҳимова, кафедра ўқитувчиси:

— Инсон билимлар ҳазинасига она тили орқали кириб боради. Фарзандларимизни она тилимизнинг гўзаллиги, адабиётнинг сеҳрли олами билан гўдакликдан танитишни йўлга қўйиш, миллий тарбиянинг ибтидосидир. Боғчаларда тарбияланаётган болаларга рус тилидаги шеър ва ашулаларни ёддан ўргатишга аҳамият бериладию, ўзбек халқ мақоллари, ҳикматлари, эртак ва достонлардан ҳеч бўлмаганда кичик бир парча ўргатишга эътибор қаратилмайди.

Янги йил кечалари қорбобо ва қорқизни фарзандларимиз интиқликда кутишади, аммо улар Наврўз айёми ҳақида тўлиқ тушунчага эга эмаслар. Боғчалардан бошлаб миллий байрамларни нишонлаш ва тадбирлар ўтказишга жиддий аҳамият берилса, фарзандларимиз руҳиятида миллий хусусиятлар гўдакликдан кенг шаклланади.

Солихўжа Тошхўжаев, Калинин ноҳиясидаги 34-мактаб ўқитувчиси:

— Фикрингизни тўла маъқуллаб, оиладаги миллий тарбия билан боғча ёки мактабдаги тарбиянинг узвий бирлиги юзага келсагина болаларимиз келажакда ўз миллатининг вакили даражасига ўсиб етишлари мумкинлигини айтмоқчиман.

Мен юқори синфларда дарс бераман. Ҳар йили юзлаб ўғил-қизлар мактабни битириб, мустақил ҳаётга қадам қўйишади. Шуниси даҳшатга соладики, уларнинг орасида уятни, ҳаёни йиғиштириб қўйган қизлар ёки ўғил болалар йил сайин кўпроқ учраяпти. Айрим қизлар эса тортинмасдан эркакчасига сўкинадилар, бемалол ёқалашадилар, йигитларнинг қўллари тегишидан сесканмайдилар. Бу ҳол кишини ўйлатади, албатта. Балки, улар оилада, қиз ва аёллар олдида бўғриқиб сўкинадиган отадан «тарбия намунаси» олгандир, балки сўкинган болалар билан бирга ўқиб, ёнма-ён ўтириб, қулоқлари ҳам, юз-кўзлари, баданлари ҳам қотиб кетгандир. Энг муҳими, амалдаги тарбия билан шарқона тарбия урф-одатларини йўқотиб келаётганлигимиз ачинарлидир.

Назаримда, эрлар ва қизлар мактабининг алоҳида ҳолда бўлиши энг мақбул йўлга ўхшайди. Миллий мактаб қиёфасини ана шундай шакллантириш тарафдориман.

— Раъно Иноғомова, кафедра доценти:

— Фақат шундагина сиз айтмоқчи бўлган шарқ одоби, ахлоқи, шарм-ҳаё, иффат, нафосат тушунчалари мактабларимизда қайта тикланади. Нафақат қизларимиз, ҳатто келажакда ота бўладиган, уйнинг ишбошчиси, оила бошлиғи — ўғилларимиз ҳам муомала, сўзлашув одобини, аёлларга маданий муносабатда бўлиш қоидаларини ўзлаштиришлари зарур. Йигитларимизга хос ғурур, иззат-нафс, қадриятларнинг қайта тикланиши учун мактабда, ҳатто боғчадан бошлаб оиладаги эркакларнинг ўрни, вазифаси, қадр-қимматини ўргатиб боришимиз лозим. Аёлга боқиманда бўлишдан, елкасига кетмон ташлаб ёки икки қўлига тўрва кўтариб, рўзғор кам-кўстини ташиб, эртадан кечгача ишлаб, оила юмушларидан бели букилган аёл ҳолидан уяладиган йигитлар, диёнатли, ор-номусли оталар оилаларимизга ниҳоятда зарур.

Шу мақсадда мактабларда ўқитилаётган «Одобнома» соатларини миллий руҳда ташкил этишга жиддий аҳамият беришга вақт етганга ўхшайди. Ҳатто дарс соатларида ўтиладиган мавзуга мослаб «Ҳадис»дан фойдаланиш, ундан ёд олдирмоқ керак. «Қуръони карим» оятларидан ўқувчи ҳаётига, одоб-ахлоқига мослаб таҳлил этиш, мазмунини тушунтириш, ҳаётга татбиқ этиш йўлларини ўргатишимиз мумкин бўлиб қолаяпти.

Бадриддин Насриддинов, Тошкент шаҳридаги 59-мактаб ўқитувчиси:

— Бу ишни ҳафтада ўтказиладиган тарбиявий соатларда амалга оширса бўлади. Муҳими, барчанинг жонкуярлиги, миллий мактаб тақдири учун ўзини нечоғли масъул деб билишидадир. Айрим муаллимлар «Йўқдан кўра бор» қабилида иш тутиб, «Одобнома» дарсларининг мазмуни ва қимматини пучга чиқараётирлар. Кўзбўямачилик ёки наридан бери, юзаки иш юритиш натижасида яроқсиз буюм ишлаб чиқарган нодон ишчи каби ҳаётга ноқобил ёшлар етишиб чиқишини, улар зарарли иллатларнинг урчишига сабаб бўлишларини зинҳор унутмаслигимиз зарур. Миллий мактаб тақдири, унинг мазмуни бутун бир миллатимиз тақдири билан боғланади.

Р. Иноғомова: Ўқувчиларнинг либосларига ҳам аҳамият берилса, фойдадан холи бўлмасди. Ахир, миллий мактабда тарбияланадиган қизларимизни бир қарич тор юбка ва оврупоча кийимларда тасаввур этиб бўладими?

С. Жамолова: Ёшларимизда замонавийлик ҳақида тўғри тушунчаларни шакллантиришга кам эътибор берганлигимиз туфайли улар Ғарбга кўр-кўрона тақлид қилаяптиларми, деб ўйланиб қоламан. Миллий маданиятни чуқур эгаллаган инсон ҳеч қачон ўзлигини алишмайди, ўзгаларга сажда қилмайди, ўз миллий ғурурини ҳамиша устун қўяди-ку?!

Р. Абдулаҳатова: Миллий маданиятдан ғурурланувчи ёшларни тарбиялаш учун ўша қадимий тарихга эга бўлган юксак маданиятимиз белгиларини уларнинг кўз ўнгида жонлантиришимиз керакда! Ахир, ёшларимизнинг яшаш шароитидан тортиб мактаб, ўқув хоналари ва жиҳозларигача оврупоча бўлса, кўпқаватли уйлардан чиқиб, кўпқаватли мактаб биносига кирса, истироҳат боғларию, ғарбча бульварларда ҳордиқ чиқарса, буларнинг барчаси ҳам ёшлар кўз ўнгида оврупоча ёки «руслаштирилган»-ку?!.

Жуда бўлмаганда миллий мактаб биноси бошқа бинолардан фарқ қилиши керак эмасми? Қани энди улар шарқона усулда қурилган бўлса. Мактаб ҳовлиси ўзимизнинг боғларга ўхшаш, атрофи мирзатерак ва толлар билан ўралган, жамбилу райҳонлар, атиргуллар қийғос очилиб турса. Акация дарахтлари ёки бошқа хилма-хил мевасиз дарахтлар ўрнига мевали дарахтлар, токлар экилиб, ишкомлар остида супалари бўлса, болаларимиз скамейкаларда эмас, табиат қўйнида ҳордиқ чиқарса.

М. Мирқосимова: Эзгу тилаклар, истаклар рўёбга чиқиши учун барчамиз бир тан, бир жон бўлиб ҳаракат қилишимиз шарт. Мактаб биносининг кўпқават бўлишига мен ҳам қаршиман. Илм даргоҳидаги болалар сонини 1000—1200 нафардан оширмаслик ҳақида ўйлашнинг ҳам фурсати етди. 2500—3000 контингентга эга мактаблардаги шовқин, ола-тасир ўқувчиларнинг руҳий ҳолатига ўта салбий таъсир этади. Уларда тартибсизлик, бақироқлик, қўполлик хусусиятларини пайдо қилади.

Б. Насриддинов: Мактабларда бир сменали ўқишни жорий этиш ҳам ниҳоятда зарур. Ўқитувчининг вақт бюджети, соғлиғини ҳисобга олиш, ортиқча жамоатчилик ишларидан озод этишни биз эмас, балки ҳар бир жойдаги масъул раҳбарлар аллақачон ўйлаб кўрсалар ва тегишли чора қўлласалар, фойдадан холи бўлмасди.

С. Тошхўжаев: Синфлардаги болалар сони 20 нафардан ошмаса эди. Она тили дарсларида ўқувчиларни икки гуруҳга бўлиб, машғулот ўтказишни қатъий жорий этиш ҳақида қачон бир хулосага келинаркин?..

Р. Абдулаҳатова: Кабинет системаси ҳам ўзини оқламади. Ҳар бир ўқувчи ўз синфини билгани маъқул. Зарур бўлгандагина айрим кабинетларга (физика, химия, биология) ўқувчиларни олиб кирса бўлади. Мактабда ўғил ва қиз болаларни ажратиб ўқитишга билдирилган фикрлар жуда тўғри. Шу ўринда яна бир нарса: ўғил болаларни йигит қилиб тарбиялашда етук эркак ўқитувчилар етишмаётганга ўхшайди.

Мактаб фақат умумий таълим ва тарбия ўчоғи бўлмай, ўқувчиларни алоҳида касбга йўналтирувчи, ҳунар берувчи даргоҳга айланиши керак, деб ўйлайман. Қуйи синфларданоқ ўқувчилар маълум мутахассисликка асосланган тўгаракларга қатнаб, ҳунар сирларини эгаллаб борсалар, фойдадан ҳоли бўлмасди.

Пазандалик тўгарагида йигит ва қизларимиз миллий таомлар тайёрлаш маҳоратини эгалласалар, музика, рақс тўгаракларида миллий куй ва рақсларни ижро этсалар; ҳаттотлик санъатини ўргансалар; ўғил болалар дурадгорлик, наққошлик, ганчкорлик, чилангарлик деҳқончилик, миллий спорт билан шуғулланиб, маълум малака ҳосил қилсалар, мустақил ҳаётга етук ҳолда кириб борадилар, келажакда миллати ва маданияти равнақига ўз улушини қўша оладиган инсонга айланадилар.

Ё. Раҳимова: Бекорчиликдан ҳозиргидек соатлаб видеофильмлар кўриб вақт ўтказиш, кеча-кундуз беҳуда тентираб юриш ҳоллари, ёшлар орасида кенг тарқалиб бораётган ўғрилик, киссавурлик, қиморбозлик каби иллатларни келтириб чиқарди. Буни яхшилашда меҳнат таълими дарсларини йўлга қўйиш ўринли бўларди. Бу таълимни тўғри олган бола ҳаётда ҳам ҳалоллик билан яшашга ўрганади, ҳаромдан ҳазар қилади. Асрлар давомида халқимиз ана шундай миллат сифатида танилган эди. Аммо динимиз, эътиқодимиздан айрилиш қаторида энг мўътабар фазилатларимиздан ҳам айрилиб қолдик. Энди шу хислатимизни қайта шакллантириш, тарбиялаш вақти келди. Бунинг бирдан бир йўли фарзандларимизни ҳалолликка, касбга ўргатиш, мақсад билан яшашга даъват этишдир.

М. Мирқосимова: Билдирилган фикрлардан шу нарса англашиладики, миллий мактабдаги ўқитиш ишининг мазмунига бир қатор ўзгартишлар киритишни даврнинг ўзи тақозо этмоқда.

Р. Абдулаҳатова: Энг аввало, мактаб дастурини фанлараро уйғунлаштиришга эришмоғимиз лозим. Агар адабиёт дарсида Навоий ижоди ўрганилар экан, тарих дарсида айни XV аср тарихий воқеалари ўрганилса, мусиқа дарсида Навоий ғазаллари асосида яратилган куй ва қўшиқлар, расм дарсида шу давр миниатюралари устида иш олиб борилса, натижаси тезда кўзга ташланган бўларди.

С. Жамолова: Ашула дарсларида, айниқса, халқ қўшиқлари, алла ва лапарларни ўрганишга алоҳида ўрин ажратилса.

Сафо Матжон: Мактаб формаси қаторида миллий спорт кийими ҳақида ҳам ўйлаб кўриш керак. Жисмоний тарбия ўқитувчиси қизлар учун аёллардан бўлиши шарт.

Б. Насриддинов: 5-синфда ҳафта давомида дарслар беш соатдан ошмаслигини, 6-синфда ҳафтанинг уч кунини беш соатдан белгиланишини, 11-синфларга бир кун мустақил ишлашга ажратилишини қатъий белгилаб қўйишга қачон эришарканмиз?

Р. Иноғомова: Юқори синфларда жума кунларига тўрт соат дарс белгилансин, чунки ўқувчиларнинг бир қисми жума намозига бораётганликлари шубҳасиз-ку!

Р. Абдулаҳатова: Буюк мутафаккирларнинг педагогик қарашларини жамлаш ва уларга амал қилишни жорий этиш, шунингдек, халқ педагогика дурдоналарини тўплашни биз бошлаб бермасак, кейин кеч бўлиб қолмасин.

М. Мирқосимова: Давра суҳбатимиздан шу нарса маълум бўлдики, миллий мактаб келажагига умидимиз катта. Иқтисодий қийинчиликлар туфайли моддий жиҳатдан кам эътибор берилаётган мактабларимизда кейинги йиллардаги эркинлик туфайли ўз ихтиёрича «мустақил» ҳаракатлар кучайди. Ҳақиқий эркинлик моҳиятини тўла ва чуқур тушунмаслик оқибатида амалда тартибсизлик, бошбошдоқлик кўринишлари намоён бўлмоқда.

Айниқса, юқори синфларда «дарсларга эркин қатнашиш» ниқоби остида давомат кескин пасайиб кетди, ўқувчиларнинг тарбияси ёмонлашди, билим даражаси пасайди. Мактаб либосига бўлган талабларнинг сусайиши билан ўқувчиларда мешчанлик аломатлари ортди, хилма-хил тақинчоқлардан тортиб, «ким ўзар»га кийиниш, пардоз-андозга берилиш кучайди. Бу ҳол, табиийки, ёшларнинг маънавий дунёсига салбий таъсир ўтказмоқда. Зеро, миллий мактаб қиёфасини, мазмунини қайта шакллантириш биринчи навбатда ўқитувчи-педагогларнинг вазифаси деб қараш хатодир. Ота-оналар, мактаб, жамоатчилик бу ишда масъулдир.

Шарқона ақл-заковат, сабр-қаноат, чидам ва меҳнатимиз билан кўнгилдаги эзгу тилакларни амалга оширсак бўлади.

Давра суҳбатини Маҳкам ҚЎЧҚОРОВ, Абдусами ҲАҚБЕРДИЕВлар олиб боришди.

ҚУТЛАЙМИЗ!

Ўзбекистон Республикаси Инженерлик академияси президенти, академик В. Қобуловнинг маълум қилишича, Ўзбекистон халқ таълими вазирининг ўринбосари Муртазо Султонович Султонов Ўзбекистон Республикаси Инженерлик академияси умумий йиғилишида материалшунослик шўъбасининг академик-маслаҳатчиси этиб сайланди.

— Умид қиламизки, — деб ёзади В. Қобулов, — Сиз юқорида тилга олинган шўъба ишида, шунингдек Ўзбекистон Республикаси Инженерлик академияси фаолиятида фаол иштирок этасиз.

Биз, рўзнома журналистлари, М. С. Султоновни академик-маслаҳатчи этиб сайланиши билан қизғин табриклаймиз, унга узоқ умр, ижодий баркамоллик ҳамда мустақил Ўзбекистон халқ таълими гуллаб-яшнашида янгидан-янги муваффақиятлар тилаб қоламиз.

Когон шаҳридаги 14-«Шодлик» болалар боғчаси Бухоро вилоятида ўтказилган энг яхши болалар боғчаси кўрик-танловида фахрли ўринни эгаллади. Танловда вилоятдаги 31 та болалар боғчаси иштирок этди. «Шодлик» болалар боғчасида 243 кичкинтой тарбияланмоқда. Бу ерда болаларнинг жисмонан бақувват, соғлом бўлиб вояга етишишларига алоҳида аҳамият берилмоқда. Мазкур масканнинг спорт залида жисмоний тарбияга оид жиҳозлар, стол тенниси кичкинтойлар хизматида.

СУРАТДА: тарбиячи Ольга Неверян катта гуруҳ болаларига стол теннисининг ўзига хос томонларини тушунтирмоқда.

А. ЧАПЛИГИНА сурати.

УЛАР ҲАМ ЭЛ ҚАТОРИ ЯШАШИ КЕРАК

(Боши 2-бетда).

Ўзбекистонда дефектология фанининг яратилганига кўп вақт бўлгани йўқ. Бир сўз билан айтганда, у эндигина дастлабки қадамларни ташлаяпти. Бу фан бўйича ҳали талаб даражасидаги ишлар амалга оширилиши керак. Демак, муаммолар жуда кўп. Шулардан бири дефектологиядан ўзбек тилида яратиладиган китоблар масаласи. Уларнинг асосий қисми ҳозир рус тилида, Москва ва Ленинградда чиқарилган.

Республикамизда нуқсонли болалар учун дарсликлар яратиш ишига асосан 1975 йилдан киришилган. Ҳозирги пайтда ёрдамчи мактаблар учун 15 номда дарсликлар мавжуд. Кўзи ожизлар учун эса брайл тизимида 12 номда махсус дарсликлар нашр қилинган, уларнинг яна олтитаси нашр режасида турибди.

Ҳозир нутқида нуқсони бор ва ҳаракат-мувозанати бузилган болалар учун ўзбек тилида дарслик ва қўлланмалар, дастурлар тайёрланмоқда. Кар ва заиф эшитувчи болалар учун эса шу йил дастлабки ўзбекча китоблар чиқади.

Маълумки, дефектология соҳасининг тармоқларига оид китобларда, қўлланмаларда четдан кирган сўзлар, атамалар жуда кўп учрайди. Улар ҳамма вақт ҳам ўзбекчага таржима қилинавермайди. Кўпгина сўзларни тиббиётга оид изоҳлар қаторида қандай бўлса шундайлигича қўллашга тўғри келади. Бу муаммо мазкур фанга оид луғатлар яратиш вазифасини кўндаланг қўяди. Бу борада ҳам илк қалдирғоч сифатида айрим ишлар қилинди. Яъни фан тармоқлари бўйича изоҳли луғатлар яратиляпти. Фанимизнинг ҳали ўзбекча китоблар билан мутлақо таъминланмаган тармоқлари ҳам мавжуд. Масалан, кар ва заиф эшитувчи болалар дарсликка жуда муҳтож. Бу тармоқда ҳанузгача музофотимиз хусусиятлари ҳисобга олинмаган русча китоблардан фойдаланиляпти. Биз 1989 йили кар ва заиф эшитувчи болалар учун 13 номда дарслик тузиб, «Ўқитувчи» нашриётига топширган эдик. Аммо уларнинг бирортаси ҳанузгача китоб ҳолида қўлимизга теккани йўқ. Махсус китобларнинг йўқлиги ўқувчиларга, қолаверса ўқитувчиларга катта қийинчилик туғдиради.

— Мазкур фан олдида амалга оширилиши лозим бўлган ишлар талайгина бўлса керак? Уларнинг асосийларини санаб ўтсангиз.

— Ҳозир нуқсонли болалар учун махсус мактабгача тарбия муассасалари етишмайди. Вақтинчалик руҳий ривожланишдан орқада қолган болаларни ўқитиш, тарбиялаш, нуқсонини тўғрилашга ихтисослашган махсус мактабгача тарбия муассасалари эса умуман йўқ. Шу соҳа бўйича ҳанузгача мактаб-интернат, ҳатто ўқишлар ўзбек тилида олиб бориладиган синфлар ҳам очилмаган. Демак, биринчи галдаги вазифа барча ихтисосликлар бўйича янги муассасалар очиш ва улар сонини кенгайтириш, малакали дефектолог мутахассислар сонини кўпайтиришдан иборат. Бундан ташқари, биз болаларни кичик ёшидан нуқсонига қараб уларнинг руҳиятини ўрганиб боришимиз керак.

Олдимизда нуқсонли болаларга барча ихтисослар бўйича таълим-тарбия беришнинг ўзбекча услубини яратиш, замон талабларига мос илғор дастур ва дарсликлар яратиш муаммоси ҳам турибди. Бу муаммо билан шуғулланиш биз хизмат қилаётган жумҳурият ўқув-методика марказининг вазифасига киради.

Меҳнатга яроқсиз, ногирон бўлиб қолган ёки ривожланишида жиддий нуқсони бўлган болалар одатда ижтимоий жиҳатдан ҳимояга муҳтож бўладилар. Бундай қўллашни аввало уларнинг нуқсонини тўғрилаш, тузатиш, енгиллатишга қаратилади. Бу борада ҳозирча бир оз оқсоқланиш бор. Яъни маблағ йўқлиги важидан махсус муассасаларни етарлича аппаратлар, асбоб-анжомлар билан таъминлаш қийин кечаяпти. Масалан, эшитишида нуқсони бўлган болаларни ўқитиш учун уларга овозни кучайтириб берувчи, якка тартибда ва жамоа бўлиб ишлашга мўлжалланган махсус асбоблар зарур. Бундай асбобларсиз ўқитиш кўзда тутилган самарани бермайди. Шу қаторда, кар ва заиф эшитувчиларни чўнтак аппарати билан таъминлаш масаласи ҳам кун тартибида турибди.

— Нуқсонли бола умрбод ўқувчи ёки махсус интернат қарамоғида бўлиб қололмайди. Демак, у маълум ёшга етганидан сўнг, агар меҳнатга лаёқатли бўлса, эл қатори кун кечириши учун қаердадир ишлаши керак. Шундай экан, нуқсонли болаларни ишга жойлаштириш мактаб вазифасига кирадими? — мана шулар ҳақида ҳам фикр билдирсангиз.

— Нуқсонли бола мактабни битирганидан сўнг, ҳаракат қилса, қандайдир даражада маълумотли бўлади. У ҳам ўзининг жисмоний, ақлий имкониятларига қараб касбга, ҳунарга ихлос қўяди, мактабда ўқиб юрганида баъзан шу севган касб-кори бўйича маълум маънода тушунчага эга бўлади ҳам. Шунингдек, мактаб уни руҳий, жисмоний жиҳатдан озми-кўпми ҳаётга, меҳнатга яроқли қилиб тарбиялайди. Улар тарбияланган интернат маъмурияти нуқсонли болаларни иложи борича ўзи хоҳлаган касб бўйича ишга жойлаштиришга ҳаракат қилади.

Нуқсоннинг турига қараб махсус кичик корхоналар очилган. У ерда балоғатга етган нуқсонли ёшлар махсус дастгоҳларда ишлашади, маҳсулот ишлаб чиқаришади.

Нуқсонли болалар орасида кўпинча табиат ато этган қобилият эгалари ҳам учрайди. Мактаб-интернатларда уларнинг иқтидори даражасига алоҳида аҳамият берилади. Натижада улар ўқишни битирганларидан сўнг эл қатори маълум касб-ҳунарларнинг этагини тутиб кетишади. Мисол келтирадиган бўлсак, халқ орасида нуқсони бор, аммо таниқли кишиларни ҳам учратиш мумкин. Улар орасида машҳур шоир-ёзувчилар, журналистлар, куй ва қўшиқчилар, мусаввирлар, қўли гул ҳунармандлар борлигини инкор этиб бўлмайди.

—Ҳукуматимизнинг ўтган йилларда «Болаликдан ногирон бўлганларнинг яшаш шароитини яхшилаш чоралари» ҳамда «Ақлий ва жисмоний заиф болалар ва ўсмирлар учун махсус ўқув-тарбия муассасалари ишини янада яхшилаш чоралари» тўғрисида ҳужжатлари чиққанини, айниқса, дефектолог мутахассислар яхши билишади. Мазкур ҳужжатларда дефектологлар олдига каттагина вазифалар қўйилгани кўриниб турибди, Айтингчи, бу борада қандай чора-тадбирлар белгиланди?

— Биз жумҳуриятда нуқсонли болалар ва ўсмирларни ўқитиш ва тарбиялаш бўйича келиб чиққан ҳолатлар таҳлили асосида узоқ даврга мўлжалланган истиқболли «Дефектология» дастурини ишлаб чиқдик. Унда ақлий ва жисмоний заиф болалар ва ўсмирларни ижтимоий қўллаш тартибини яратишга, давлат тили ҳақидаги Қонунни кучга киритиш масаласига, узлуксиз ўқитиш, тарбиялаш, методик таъминлаш, ижтимоий мослашиш масалаларини амалга оширишга эътибор берилган. Юқоридаги вазифаларни амалга ошириш мақсадида дастурдаги барча масалалар олтита йўналишга ажратилган. Улар ақлий ва жисмоний заиф болалар ва ёшларни ижтимоий қўллаш тартибини ташкил этиш, шундай нуқсонли болаларни оилада тарбия қилиш, уларга ижтимоий-ҳуқуқий ғамхўрлик кўрсатиш бўйича методик таъминлашни ишлаб чиқиш, нуқсонли болалар ва ёшларни меҳнат, касб ўрганишга тайёрлаш, дефектолог мутахассислари тайёрлаш, малакасини ошириш мақсадида ижтимоий-иқтисодий ва педагогик ташкилий шарт-шароитларни яратиш кабилардан иборат.

— Дефектология бўйича илмий изланишлар олиб борадиган, шундай ишларни ташкил этадиган ва бошқарадиган бирорта илмий марказ борми?

— Бир вақтлар Қори-Ниёзий номли педагогика илмий-тадқиқот институтида дефектология бўлими бор эди. Шу институт қошида кичкина лабораториямиз ҳам бўларди. Ҳозир шу бўлим ҳам, лаборатория ҳам ёпилиб, илмий ходимлар тарқатиб юборилди. Мен шахсан бу ишни нотўғри қилинган деб ўйлайман. Нима бўлганда ҳам, ҳали кеч эмас, ўша бўлим ва лабораторияни қайтадан ташкил этиш, у ерга энг малакали ходимларни жалб қилиш лозим.

— Суҳбатингиз учун ташаккур!

Суҳбатдош Аваз ҲАЙДАРОВ.

Бош муҳаррир Аҳмаджон ДОЛИМОВ.

ДАРСЛИКЛАР, ЎҚУВ ҚЎЛЛАНМА ЛАРИ ВА ЎҚУВ ДАСТУРЛАРИГА БУЮРТМАЛАР ҲАҚИДА

Ўзбекистон Республикаси Халқ таълими вазирлиги ўқишлар ўзбек ва рус тилларида олиб бориладиган умумий таълим мактаби ҳамда махсус мактаблар учун «Ўқитувчи» нашриёти томонидан 1993-94 ўқув йили учун чоп этиладиган дарслик ва ўқув қўлланмаларига буюртмалар қабул қилади.

Буюртмалар ҳар бир синф бўйича ўқувчилар сонидан келиб чиқиб, нашр фоизини ҳамда мактаб кутубхоналаридаги фойдаланишга яроқли китобларни аниқ ҳисобга олиб тузилиши лозим. Бланкада ҳар бир дарслик неча фоиз нашр қилиниши кўрсатилмоқда.

Рўзномада эълон қилинаётган буюртма бланкаси асосида ҳар бир мактаб, ҳунар-техника ва бошқа муаллимлар тайёрлаш билимгоҳлари ўз буюртмаларини рўзнома саҳифасида берилган бланкани тўлатиб муҳр билан тасдиқлайдилар. Мактаблар ўз буюртмаларининг бир нусхасини ноҳия (шаҳар) халқ таълими бўлимларига топширадилар, иккинчи нусхаси мактабни ўзида сақланади. Бошқа ўқув юртлари буюртмаларни вилоят китоб савдоси ташкилотига (кутубхона коллектори) ҳамда вилоят халқ таълими бошқармасига топширадилар.

Халқ таълими бўлимлари ўз навбатида вазирлик томонидан ҳар йили юбориладиган китобча шаклидаги махсус буюртма бланкаларига ҳар бир мактабга ажратилган китоблар лимитини ёзиб, янги ўқув йилидан 6—7 ой олдин мактаб раҳбарига топширадилар. Мактаб маъмурияти ўз навбатида ўқувчилар учун дарсликларни халқ таълими бўлимлари томонидан тасдиқланган лимитлар асосида китоб савдоси ташкилотларидан талаб қилишлари лозим.

Буюртма беришда ҳамма ўқитувчилар ҳамда кечки ва сиртқи (синф) мактаблар, махсус мактаблар учун барча ўқув фанлари бўйича оммавий дарсликлар билан таъминлашни ҳам кўзда тутмоқ керак.

Биринчи марта эълон қилинаётган дарсликларга, шу жумладан, янги дарсликларга ҳам буюртма ўқувчи ва ўқитувчиларнинг ҳаммаси учун тўлиқ берилиши лозим.

Қиёсий (параллел) дарсликларга буюртмалар мактаб ўқитувчиларини таништириш ҳамда ноҳия, шаҳар методика кабинетлари, ўқитувчилар малакасини ошириш олийгоҳларини таъминлашни кўзда тутади.

Мактаблар мазкур бланка бўйича ўз буюртмаларини 1992 йилнинг 25 мартига қадар ноҳия (шаҳар) халқ таълими бўлимига юборадилар.

Ноҳия (шаҳар) халқ таълими бўлимлари мактаб дарсликларига буюртмани 1992 йилнинг 20 апрелигача вилоят халқ таълими бошқармаси ва китоб савдоси ташкилотларига топширадилар.

Вилоят халқ таълими бошқармаси вилоятдаги китоб савдоси бошқармаси ҳамда матлубот жамияти китоб савдоси ташкилотлари билан ҳамкорликда жойлардан тушган буюртмаларни умумлаштириб, ўз буюртмаларини жумҳурият Халқ таълими вазирлигига ҳамда «Ўзбеккитоб» ва «Ўзбекбирлашув»нинг улгуржи савдо базасига шу йилнинг 20 майидан кечикмай топширишлари лозим.

Тартиб рақами	Дарсликларнинг номи ва муаллифлари	Ўтган йиллар нашрининг яроқлиси	Ўқувчилар сонига нисбатан буюртма фоизи	Буюртма (сон билан)
1	2	3	4	5
	ЎРТА УМУМИЙ ТАЪЛИМ МАКТАБИ, ТЎРТ ЙИЛЛИК БОШЛАНҒИЧ МАКТАБ			
	1-СИНФ			
	Ўқувчилар сони			
1.	Абдуллаева Қ. ва бошқ. АЛИФБЕ	1986 — 1992	101	
2.	Юсупов М. ва бошқ. 1-ЁЗУВ ДАФТАРИ	1986 — 1992	101	
3.	Юсупов М. ва бошқ. 2-ЁЗУВ ДАФТАРИ	1986 — 1992	101	
4.	Юсупов М. ва бошқ. 3-ЁЗУВ ДАФТАРИ	1986 — 1992	101	
5.	Григорьянц А. ва бошқ. АТРОФИМИЗДАГИ ОЛАМ	1986 — 1992	101	
6.	Левенберг Л. ва бошқ. МАТЕМАТИКА ДАФТАРИ	1986 — 1992	101	
7.	Мавлонова Р. МЕҲНАТ	1993 (я.)	110	
8.	Андриянова ва бошқ. РУС ТИЛИ	1993 (я.)	110	
	ЖАМИ			
	2-СИНФ			
	Ўқувчилар сони			
1.	Иброҳимов М. ва бошқ. ЎҚИШ КИТОБИ	1987—1991	110	
2.	Қосимова К. ва бошқ. ЎЗБЕК ТИЛИ	1987—1991	110	
3.	КОБЛОВ К. ва бошқ. РУС ТИЛИ	1987—1991	110	
4.	Левенберг Л. ва бошқ. МАТЕМАТИКА	1987—1991	110	
5.	Григорьянц А. ва бошқ. АТРОФИМИЗДАГИ ОЛАМ	1987—1991	110	
6.	Левенберг Л. МАТЕМАТИКА ДАФТАРИ	1987—1991	101	
	ЖАМИ			
	3-СИНФ			
	Ўқувчилар сони			
1.	Мавлонова Р. ва бошқ. МЕҲНАТ	1993 (я.)	110	
2.	Умарова М. ЎҚИШ КИТОБИ	1993 (я.)	(таништириш учун)	
3.	Ашрапова Т. ва бошқ. ЎҚИШ КИТОБИ	1993 (я.)	110	
4.	Фузаилов С. ва бошқ. ЎЗБЕК ТИЛИ	1993	110	
5.	Дмитриева ва бошқ. РУС ТИЛИ	1993 (я.)	110	
	ЖАМИ			
	4-СИНФ			
	Ўқувчилар сони			
1.	Маҳмудова М. ва бошқ. РУС ТИЛИ	1988—1992	110	
2.	Азизова А. ва бошқ. ЎЗБЕК ТИЛИ	1988—1992	110	
	ЖАМИ			
	5—11-СИНФЛАР			
	5-СИНФ			
	Ўқувчилар сони			
1.	Виленкин Н. ва бошқ. МАТЕМАТИКА	1986—1991	110	
2.	Сафоева Э. ва бошқ. ЎЗБЕКИСТОН ТАРИХИДАН ҲИКОЯЛАР	1991	50	
3.	Мўминов О. ва бошқ. ТАБИАТШУНОСЛИК	1993 (я.)	110	
4.	Худойбергенова М. ва бошқ. ИНГЛИЗ ТИЛИ	1991	50	
5.	Ахматшин М. ва бошқ. НЕМИС ТИЛИ	1991	50	
6.	Нешева Н. ФРАНЦУЗ ТИЛИ	1991	50	
7.	Ҳасанов Р. ва бошқ. ТАСВИРИЙ САНЪАТ	1993 (я.)	110	
8.	Асқарова М. ва бошқ. ЎЗБЕК ТИЛИ	1993 (я.)	110	
9.	Муаллифлар гуруҳи. ЭСКИ ЎЗБЕК ЁЗУВИ	1993 (я.)	110	
	ЖАМИ			
	6-СИНФ			
	Ўқувчилар сони			
1.	Сергеева М. ва бошқ. РУС ТИЛИ	1991	50	
2.	Пошшоҳўжаева Т. ХИЗМАТ КЎРСАТИШ МЕҲНАТИ	1993 (я.)	160	
3.	Виленкин Н. ва бошқ. МАТЕМАТИКА	1989—1991	110	
4.	Коровкин Ф. ва бошқ. ҚАДИМГИ ДУНЁ ТАРИХИ	1989—1991	110	
5.	Киссен Е. ва бошқ. КНИГА ДЛЯ ЧТЕНИЯ	1993 (я.)	110	
6.	Ғуломов А. ва бошқ. ЎЗБЕК ТИЛИ, 6—7-СИНФ	1993	110	
	ЖАМИ			
	7-СИНФ			
	Ўқувчилар сони			
1.	Погорелов А. ГЕОМЕТРИЯ, 7—11-СИНФ.	1991	110	
2.	Колягин Ю. М. ва бошқ. ГЕОМЕТРИЯ	1993 (я.)	таништириш учун	
3.	Коринская В. ва бошқ. МАТЕРИКЛАР ГЕОГРАФИЯСИ	1990	110	
4.	Смирнова И. ва бошқ. ИНГЛИЗ ТИЛИ	1993 (я.)	110	
5.	Ахметшин М. ва бошқ. НЕМИС ТИЛИ	1993 (я.)	110	
6.	Нешева Н. ва бошқ. ФРАНЦУЗ ТИЛИ	1993 (я.)	110	
7.	Ҳожиев А. таҳрири остида. ЎЗБЕК ТИЛИ	1993 (я.)	таништириш учун	
	ЖАМИ			
	8-СИНФ			
	Ўқувчилар сони			
1.	Асқарова М. ва бошқ. ЎЗБЕК ТИЛИ, 8—9-СИНФЛАР УЧУН	1974—1991	110	
2.	Мўминов О. ва бошқ. ЎЗБЕКИСТОН ТАБИИЙ ЖУҒРОФИЯСИ	1993 (я.)	110	
3.	Омонуллаев Д. МУСИҚА	1993 (я.)	110	
4.	Ҳожиаҳмедов А. ВАТАН АДАБИЁТИ	1993 (я.)	110	
	ЖАМИ			
	9-СИНФ			
	Ўқувчилар сони			
1.	Кикоин И. ва бошқ. ФИЗИКА	1991	50	
2.	Цузмер А. ва бошқ. БИОЛОГИЯ. ИНСОН ВА УНИНГ САЛОМАТЛИГИ	1991	50	
3.	Тиловов Т. ИНСОН ВА УНИНГ САЛОМАТЛИГИ	1993 (я.)	таништириш учун	
4.	Рудзитис Г. ва бошқ. АНОРГАНИК ХИМИЯ	1991	50	
5.	Акрамов З. ва бошқ. ЎЗБЕКИСТОН ИҚТИСОДИЙ ЖУҒРОФИЯСИ	1993 (я.)	110	
6.	Каримов Ғ. ва бошқ. ВАТАН АДАБИЁТИ	1993 (я.)	110	
7.	Федоров В. А. НЕМИС ТИЛИ	1974—1990	50	
8.	Мирҳайдаров Н. К. ФРАНЦУЗ ТИЛИ	1975—1990	50	
	ЖАМИ			

1	2	3	4	5
	10-СИНФ			
	Ўқувчилар сони			
1.	Азизов О. ва бошқ. РУССКИЙ ЯЗЫК	1993	110	
2.	Полянский Ю. ва бошқ. УМУМИЙ БИОЛОГИЯ. 10—11-синфлар учун	1990—1991	50	
3.	Макишев Г. ва бошқ. ФИЗИКА	1991	50	
4.	Шахмаев М. ва бошқ. ФИЗИКА	1993 (я.)	таништириш учун	
5.	Алимов Ш. ва бошқ. АЛГЕБРА ВА АНАЛИЗ АСОСЛАРИ, 10—11-СИНФЛАР	1993 (я.)	таништириш учун	
6.	Максаковский ва бошқ. ЖАҲОН МАМЛАКАТЛАРИНИНГ СОЦИАЛ ВА ИҚТИСОДИЙ ЖУҒРОФИЯСИ	1993 (я.)	110	
7.	Ульрих Л. В. РУС АДАБИЁТИ	1993	110	
8.	Мингазиев Ю. ва бошқ. ИНГЛИЗ ТИЛИ, 10—11-СИНФЛАР	1968—1990	50	
9.	Асадуллина Ф. ва бошқ. НЕМИС ТИЛИ, 10—11-СИНФЛАР	1968—1990	50	
10.	Муаллифлар гуруҳи. ЭНГ ЯНГИ ТАРИХ	1993	110	
	ЖАМИ			
	11-СИНФ			
	Ўқувчилар сони			
1.	Азизов О. ва бошқ. РУС ТИЛИ	1974—1991	50	
2.	Фельдман А. ва бошқ. УМУМИЙ ХИМИЯ АСОСЛАРИ	1991	50	
	ЖАМИ			
	ДАРСЛАР РУС ТИЛИДА ОЛИБ БОРИЛАДИГАН МАКТАБЛАР УЧУН			
	ТЎРТ ЙИЛЛИК БОШЛАНҒИЧ МАКТАБ			
	1-СИНФ			
	Ўқувчилар сони			
1.	Григорьянц А. ва бошқ. АТРОФИМИЗДАГИ ОЛАМ (ОКРУЖАЮЩИЙ НАС МИР)	1986—1992	101	
	2-СИНФ			
	Ўқувчилар сони			
1.	Григорьянц А. ва бошқ. АТРОФИМИЗДАГИ ОЛАМ (ОКРУЖАЮЩИЙ НАС МИР)	1987—1991	101	
	4-СИНФ			
	Ўқувчилар сони			
1.	Усмонова М. ва бошқ. ЎЗБЕК ТИЛИ (6 ёшлиларнинг 4-синфи, 7 ёшлиларнинг 3-синфи учун)	1991	50	
	5—11-СИНФЛАР			
	5-СИНФ			
	Ўқувчилар сони			
1.	Сафоева Э. ЎЗБЕКИСТОН ТАРИХИДАН ҲИКОЯЛАР (Рассказы по истории Узбекистана)	1991	50	
	6-СИНФ			
	Ўқувчилар сони			
1.	Енилеева М. ЎЗБЕК ТИЛИ	1975—1990	110	
	7-СИНФ			
	Ўқувчилар сони			
1.	Асалов Х. ва бошқ. ЎЗБЕК ТИЛИ	1993	110	
	8-СИНФ			
	Ўқувчилар сони			
1.	Раззоқов А. ва бошқ. ЎЗБЕК ТИЛИ	1974—1991	110	
	9-СИНФ			
	Ўқувчилар сони			
1.	Усмонова М. ЎЗБЕК ТИЛИ	1975—1990	110	
	10-СИНФ			
	Ўқувчилар сони			
1.	Азларов ва бошқ. ЎЗБЕК ТИЛИ, 10—11-синфлар	1993	110	
	КЕЧКИ ВА СИРТҚИ МАКТАБЛАР УЧУН			
	Ўқувчилар сони			
1.	Абдураҳмонов Ғ. ва бошқ. ЎЗБЕК ТИЛИ, 8—9-СИНФЛАР	1993 (я.)	160	
2.	Гончаренко С. ФИЗИКА, 10-синф. ЖАМИ	1993 (я.)	160	
	ЁРДАМЧИ МАКТАБЛАР УЧУН			
	Ўқувчилар сони			
1.	Саримсоқова М., Колбаева Х. МАТЕМАТИКА, 1-синф	1993 (я.)	160	
2.	Шомаҳмудов Р. Ш. ва бошқ. РУС ТИЛИ, 2-синф	1993 (я.)	160	
3.	Худойберганова М., Шомаҳмудова Р., Расулова М. ЎЗБЕК ТИЛИ, 2-синф	1993 (я.)	160	
4.	Расулова М. ЎҚИШ КИТОБИ, 5-синф	1993 (я.)	160	
5.	Олимова Р. ва бошқ. 2-СИНФДА РУС ТИЛИДАН МЕТОДИК ҚЎЛЛАНМА	1993		
	ЖАМИ			
	КАРЛАР МАКТАБИ			
	Ўқувчилар сони			
1.	Султонова М. ва бошқ. ТАЛАФФУЗ, 1-синф	1993 (я.)	160	
2.	Олимхўжаева Ф. ТАЛАФФУЗ, 2-синф	1993 (я.)	160	
3.	Файзиева У. АЛИФБЕ.	1993 (я.)	160	

УҚУВ ДАСТУРЛАРИ

1. Ватан адабиёти.
2. Рус тили ва адабиёт.
3. Информатика ва ЭҲМ асослари.
4. Биология.
5. Химия.
6. Меҳнат таълими, 7—8-синфлар.
7. Чет тили.
8. Мактабгача тарбия.
9. Математика ва конструкциялаштириш.
10. Тасвирий санъат ва бадиий меҳнат.
11. Ўзбек тили ва адабиёт, рус мактаблари учун.
12. Меҳнат таълими. Қишлоқ мактабларининг 8—11-синфлари учун.
13. Факультатив курс: «Ислом» дин тарихидан.

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ХАЛҚ ТАЪЛИМИ ВАЗИРЛИГИ ДАРСЛИКЛАР НАШРИНИ РЕЖАЛАШТИРИШ ВА ҲУЖЖАТЛАР БЎЛИМИ.

Таъсис этувчилар: Ўзбекистон Халқ таълими вазирлиги, Халқ таълими ва фан ходимлари касаба уюшмаси Марказий Қўмитаси ҳамда Ўзбекистон Педагогика жамияти.

МАНЗИЛГОҲИМИЗ: *700083, Тошкент, Ленинград кўчаси, 32.*

ТЕЛЕФОНЛАР: масъул секретарь — 32-54-17, хатлар ва оммавий ишлар бўлими — 33-04-21, 52-35, нашриёт диспетчери — 32-78-94, нашриёт телефон станцияси навбатчиси — 33-90-50.

Ўзбекистон Республикаси «Шарқ» нашриёт-матбаачилик концерни. Тошкент, Ленинград кўчаси, 32.

6491-буюртма. ИНДЕКС: 64595. Босишга топшириш вақти 20.00. Босишга топширилди 20.00. Тиражи 160000.

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12